

האם מותר לרופאה או אחות ללבוש מכנסיים?

"ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממוותניים ועד ירכיים יהיו. והיו על אהרן ועל בניו בבואם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש, ולא ישאו עוון ומתו" (שמות כח, מב-מג)

מפרשה זו, העוסקת בבגדי כהונה שנצטוו אהרן ובניו הכהנים ללבוש בעבודתם בבית המקדש, נרצה ללמוד הלכה לענין מצוי ביותר: לבישת מכנסיים לנשים שעובדות בבתי חולים במחלקות בהן ישנה הקפדה על לבישת מכנסיים מטעמים רפואיים. נרצה לברר האם יש בדבר משום איסור "לא יהיה כלי גבר על אשה" או לא.

שנינו במסכת קידושין (לו, א):

"הסמיכות, והתנופות, וההגשות, והקמיצות, והקטרות, והמליקות, והקבלות, והזאות - נוהגים באנשים ולא בנשים, חוץ ממנחת סוטה ונזירה שהן מניפות."

משנה זו באה ללמדנו שרוב מצוות עבודת הקרבנות שייכות בכהנים בלבד, ולא בכהנות. בגמרא שם הובא מקור לכל אחת מן העבודות שנשנו, מדוע נשים פסולות לגביהן. התוספות (שם עמוד ב') העירו על כך:

"ואם תאמר, תיפוק ליה דכל הני אינם כשרות בנשים לפי שהן מחוסרי בגדים, דהא אמר בפרק ב' דזבחים (יז, ב) דאפילו כהנים בזמן שאין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם? ויש לומר, דמיירי שלבשו את הבגדים. אי נמי יש לומר, כיון שלא נצטוו בבגדי כהונה לא הוו מחוסרי בגדים."

התוספות מקשים מדוע נדרש פסוק מפורש לפסול את הנשים מעבודות אלו, הרי ההלכה היא שכהן שאינו לבוש בבגדי כהונה פסול לעבודה, ואם כן נפסלו הנשים ממילא מאחר שהן אינן לבושות בבגדי הכהונה (נשים אינן נכללות במצות בגדי כהונה)?

בתירוצם הראשון כותבים התוספות, שאם היו כשרות לעבודה מעיקר הדין, היו יכולות ללבוש את הבגדים, אף שלא נצטוו, ובכך לא היה הפסול של "מחוסר בגדים". בתירוצם השני הם מפרשים שיתכן שבנשים לא היה פסול של "מחוסר בגדים", מאחר שלא הצטוו על כך.

למדנו מדברי התוספות בתירוצם הראשון, שלאישה מותר ללבוש בגדי כהונה, הכוללים כתונת, מכנסיים, מגבעת ואבנט. פירוש זה של התוספות מעורר תמיהה לכאורה: האם אין מדובר בבגדים גבריים, שלבישתם אסורה לנשים כדין "לא יהיה כלי גבר על אישה" (דברים כב, ה)?

הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל, מיישב קושיא זו בספרו "גליוני הש"ס" (קידושין שם), על פי דברי המהרש"א בנדרים (מט, ב). המהרש"א עוסק במעשה שהובא שם בגמרא:

"דביתהו דר' יהודה עבדת גלימא, כד נפקת לשוקא מכסיא ונפקת בה, וכד הוה נפיק ר' יהודה לצלויי הוה מכסי ומצלי בה, ומברך ברוך שעטני מעיל".

משום עניותם, היו ר' יהודה (האמורא) ואשתו חולקים ביניהם מעיל אחד. המהרש"א תמה כיצד היה מותר הדבר, שאם היה זה בגד אישה, היה אסור לרב יהודה ללבוש מדין "לא ילבש", ואם היה מיועד לגברים, היה אסור לאשתו ללבוש מטעם "לא יהיה כלי גבר על אשה". המהרש"א מיישב, שמדובר היה במעיל שאינו מיוחד לנשים או לגברים בדווקא, ומחדש לפי זה שבבגד כזה אין איסור לאנשים ולנשים ללבוש.

לפי דבריו כותב הגליוני הש"ס ליישב את קושייתו על התוספות, ש"אילו היו כהנות כשרות לעבודה והיו מחויבות בעבדן ללבוש בגדי כהונה ככהנים זכרים, ממילא הוה ליה הבגדים מיוחדים לאיש ולאשה, ולית ביה (=ואין בהם) משום לא ילבש".

לכאורה, למרות שדבריו נראים ברורים ומובנים, יש בהם חידוש גדול, שהרי הייחוס של בגדים אלו לגברים, אינו שייך לבגדים מיוחדים אלו של בגדי כהונה, אלא לבגד כשלעצמו, משום שמכנסיים (למשל) הם בגד גברי מובהק, ולאו דווקא מכנסיים אלו של בגדי הכהונה; אם כך, תמוה לכאורה מה הקשר בין דין זה לבין מה שכתב המהרש"א לגבי מעיל: עד כאן לא אמר המהרש"א אלא בבגד שבמהותו הוא מיועד הן לנשים והן לגברים, אבל מכנסיים במהותם שייכים לגברים בלבד, ולמה תועיל לכהנת העובדה שבבגדי לעבוד היא חייבת ללבוש מכנסיים, להחשיב את המכנסיים כבגד המיועד לגברים ולנשים כאחד?

לכאורה עולה מדבריו אלה חידוש חשוב: בגד המיועד לגברים, שיש לו סוג מסויים שברור באופן מובהק שהוא מיועד בין לגברים ובין לנשים, אינו אסור מדין "לא ילבש". ומשום כך מותר יהיה לכהנת ללבוש את המכנסיים של בגדי כהונה, אף שמכנסיים ככלל הם בגדי גבר מובהקים.

הדבר מעורר מחשבה מיידית על מדי בית חולים, ובפרט בחדרי ניתוח או במחלקות מיוחדות כגון יחידות לטיפול נמרץ או מחלקות רגישות אחרות, בהן קיימת חובה של לבישת

מכנסיים ספציפיות לאנשי צוות מטעמים שונים. ללא מכנסיים אלה אין אפשרות להיכנס למתחמים אלו.¹

מכנסיים ככלל נחשבות כבגדי גבר, שלבשתן על ידי אישה אסורה מדין "לא יהיה שמלת גבר על אישה", ויש מקום לסבור שלבשתם אסורה לנשים העובדות בבתי חולים במקומות הנ"ל. אמנם לכאורה על פי דברי רבי יוסף ענגיל תהיה לבישתן מותרת לרופאות או אחיות, מפני שמדים רפואיים הם מובחנים ובולטים ונלבשים כחלק מהצורך והסטנדרט הרפואי, כך שניתן לומר עליהם שהם "מיועדים לשני המינים", ובשונה משאר מכנסיים.

דיון דומה נערך בפוסקים באשר לבגדי בית חולים שמיועדים לחולים, כאשר בגדים אלו כוללים מכנסיים גם לנשים. מלבד שאלת הצניעות בבגדים אלו, עלתה גם השאלה האם יש בכך משום איסור "לא יהיה כלי גבר על אשה". בשו"ת אבני ישפה (חלק ו' סימן קיח) כתב שמכיון שאלו מכנסיים בעיצוב שונה לנשים ולגברים, יש לומר שאין בכך משום "לא יהיה כלי גבר על אישה". חשוב לציין, שבנוגע למכנסיים של חדרי ניתוח וכן במחלקות מסויימות, אין היכר בין מכנסי הגברים לאלו של הנשים ומדובר באותם המכנסיים, כך שעקרונית, אלמלא הפיתרון שהצענו, ישנה בעיה. גם עצם הנחתו של האבני ישפה אינה מוסכמת, ויש שכתבו שמאחר שמכנסיים הם בגד גברי מובהק, לא מועיל בהם היכר בין מכנסי איש למכנסי אשה, עיין מנחת יצחק (חלק ב' סימן ק"ח).

לצד פיתרון זה יש להעיר שיש עוד סיבות להקל בנידון זה.

ראשית, ידועים דברי הב"ח (בסימן קפב שם) שכתב שאם האשה לובשת בגדי האיש לא בכדי להתדמות לו אלא בכדי להגן מפני הצינה, מותר, וכמו שמבואר מדברי התוספות בנזיר (נט, א), וכן אפילו במה שעושה כדי להתדמות לאיש, אינו אסור אלא בתכשיטים וכדומה, ולא בבגדים בלבד. יש שכתבו לפי דברי הב"ח לבאר מדוע הותר לרב יהודה ואשתו לחלוק את אותו המעיל, ובשונה מתירוץ של מהרש"א. אך ביביע אומר (חלק ו' יורה דעה סימן יד) כתב שמכך שהמהרש"א, שהסכימו לפירושו כמה אחרונים, לא תירץ על דרך דברי הב"ח, מבואר שחידושו של הב"ח לא נתקבל להלכה, ואין להקל בלבשת גבר בגדים מיוחדים לנשים וכן להיפך אפילו כשאין אלו קישוטים ואפילו כשהמטרה איננה להתדמות למין האחר.

עם זאת, בט"ז בסימן קפ"ב (ס"ק ד) מבואר שיש מקום להקל כל עוד מדובר במטרה מובהקת של הגנה מצער, וכן הש"ך שם מקל במקום שיש היכר בין איש לאישה על ידי שאר המלבושים על פי יסוד דברי הב"ח, וכמה אחרונים פסקו דבריהם למעשה (עיין יביע אומר שם), ואף שהדבר נתון במחלוקת, ובאופן כללי בודאי שיש להחמיר בלבשת מכנסיים כמובן (מלבד

¹ אם כי במקומות בודדים מאפשרים לנשים ללבוש שמלות ייעודיות.

בעיות הצניעות שיש במכנסי נשים בימינו), יתכן שיש להקל בבתי חולים כאשר הצורך הנו רפואי מובהק.²

לדברים אלו יש להוסיף את הדעה הטוענת כי בימינו אין איסור "לא יהיה כלי גבר על אישה" במכנסיים, מפני שהדבר נפוץ ביותר בעולם שנשים לובשות מכנסיים. ואף שהנהגה זו אינה הנהגתן של הנשים הצנועות, ויש במכנסיים איסור גמור מצד חוסר הצניעות שבלבשתן משום שהן מבליטות את צורת הגוף, מכל מקום יש שטענו שאין איסור בלבישת מכנסיים לנשים מצד איסור "לא יהיה כלי גבר על אישה", שסוף סוף מכנסיים בימינו הם בגדים המיועדים גם כן לנשים, והדבר אינו נקבע דווקא על פי הצנועות.

מקור טענה זו בדברי הפרישה (שם ס"ק ה'). הטור מביא שם בשם הרמב"ם שבמקום שמקובל גם אצל הגברים לגלח את שער בית השחי ובית הערוה, לא שייך בו איסור "לא יהיה כלי גבר על אישה". הפרישה (בביאור אחד) כותב שכוונת הרמב"ם למקום שמנהג הגברים לגלח הוא מנהג הגויים, ומכל מקום מאחר שכך נהגו הדבר משפיע על הגדרת הגילוח כדבר שאינו מיוחד לנשים דווקא, ולכן גם לישראל מותר.

לעומת זאת, בפשטות מבואר בדברי הרשב"א שלא כדברי הפרישה. בתשובה (חלק ד') סימן צ"ו כותב הרשב"א על כך, "שכל דבר הראוי לנשים ולא לאנשים, והנשים עושות כן, אסור לאנשים משום שמלת אשה. ומי שהרגיל בדבר האסור ונמשכו רבים בכך - אין האיסור חוזר להיות, שא"כ נמצא חוטא ומאריך³".

עולה מדברי הרשב"א שתי סיבות לאסור: ראשית הוא אינו מקבל את העיקרון שדבר "הראוי לנשים ולא לאנשים" יכול להשתנות ולשנות את מעמדו. שנית, הוא כותב שיש לאסור זאת בכדי שלא יהיה חוטא נשכר ומרוויח מפעולתו, שעל ידי מעשיו יהפוך דבר איסור להיות.

עם זאת, יש לומר שגם לפי הרשב"א נידון דידן יהיה שונה. מצד החלק הראשון, יתכן מאד שכל זה שייך רק בכגון השרת שיער שהוא דבר שמיוחד במהותו לנשים בלבד, ובזה הוא סובר שאין הדבר יכול להשתנות לפי המנהג. אך בבגדים יתכן שאין טעם מהותי להבדלים בין בגדי הנשים לבגדי הגברים אלא שכך הוא המנהג, ומאחר שכך יתכן שמנהג זה יכול גם להשתנות (כך כותב היביע אומר (שם), עיין שם במובאות מדברי האחרונים בעניין זה).

² ולענין זה אין משנה העובדה שגם שמלה יכולה להגן מפני הזיהומים ואין צורך רפואי בלבישת מכנסיים, אלא העיקר הוא שסוף סוף מה שהאשה נדרשת ללבוש את המכנסיים (שהם המדים המצויים) הוא מסיבה רפואית ולא מסיבה של בחירה ללבשם, אין זה שונה מצער וצינה, ואדרבה זה עדיף מזה.

³ צ"ל "נשכר", מרוויח.

מצד החלק השני שבדברי הרשב"א, היה מקום לומר שאין בדבריו סתירה לדברי הפרישה, מאחר שהפרישה עוסק בדבר שההנהגה בו באה מצד הגויים ואין אצלם כל איסור במעשה זה, ואם כן אין חשש של חוטא נשכר, מה שאין כן במקרה שלו ששם יתכן שהמנהג לגלח התחיל אצל היהודים. אמנם נראה יותר שהרשב"א סובר שבכל מקרה שינוי המנהג שאפשר להתייחס אליו הוא שינוי אצל היהודים בדווקא, כך שכלל אין להתייחס לשינוי אצל הנכרים, וכאשר השינוי זולג אל היהודים יש עבירה בדבר, ולכן אין להתחשב בו.

אם כן, אנו רואים שאין זה צידוד מכריע לסמוך עליו, ומכל מקום אפשר לצרפו לשיקולים האחרים.

מובן, שבכל מקרה על רופאה או אחות להקפיד ללבוש מכנסיים רחבים, ובמידת האפשר תקפיד ללבוש חצאית מעל המכנסיים, שאז בודאי יש להקל אפילו לסוברים שיש להחמיר בלבישת מכנסיים מתחת לחצאית.

כפי שציינו לעיל בהערה, ישנם מוסדות רפואיים בודדים המאפשרים לנשות הצוות ללבוש שמלות/חצאיות מיוחדות כתחליף למכנסיים. ודאי שזו היא הדרך הנכונה, ובמידה שיש לאשה אפשרות לעבוד במקום כזה, יתכן שיש לה להעדיפו בכדי לשמור על דרך הנשים הכשרות המקפידות על לבוש צנוע. כאמור זהו איננו המצב ברוב המקומות, ודברינו במאמר זה מכוונים כלפי נשים העובדות במקומות אלו.